



kami, którego Przewodniczącym został hr. Franciszek Potocki, zaś wiceprezesem hr. Ludgard Grocholski. Ponadto w pracach koła uczestniczyli m. in.: Mieczysław Treter, Klementyna Stadnicka, Franciszek Pułaski, Czesław Przybylski.

Podczas wojny w Mińsku podobną działalność prowadził Wydział Opieki nad Zabytkami przy Centralnym Komitecie Obywatelskim. Do najaktywniejszych pracowników należeli m. in.: Bogusław Adamowicz, Karol i Ryszard Biske, Jan Bogucki, Stanisław Dangel, Jan Jelski, Tadeusz Korzon. Zenon Łęski, Stanisław Niekanda Trepka oraz Jan Witkiewicz. Zebrano pokazną ilość depozytów, z których (po zajęciu Mińska przez Niemców) wiele wywieziono do Warszawy. Na terenie działania Wydziału zabezpieczono przed kradzieżą i zniszczeniem ogromną liczbę zabytków. Zgromadzone trzydzieści sześć tysięcy obiektów. Wśród nich były dzieła takich mistrzów jak: Baciarelli, Dürer, Holbein, Bruegel i Rembrandt. Zebrano przeszło cztery tysiące fotografii, rysunków i planów zabytków z terenu dzisiejszej Białorusi. Wiele z nich dotyczyło obiektów później zniszczonych lub zamienionych na cerkwie. Zbierano również stare druki, prasę, dokumenty i materiały z historii Kresów.

Wydziały Opieki nad Zabytkami istniały w: Moskwie, gdzie przewodniczył ks. Maciej Radziwiłł, Tule, pod kierownictwem Jozafata Kaczkowskiego, Smoleńsku, na czele którego stał ks. Antoni Około-Kuła, Witebsku, kierowany przez Wincentego Balulę, Pskowie, z hr. Feliksem Wielogłowskim na czele, Mohylewie, przewodniczył Marian Obieziński, Żytomierzu, ks. prałat Jełowicki, oraz w Odessie pod przewodnictwem Kazimierza Berezowskiego. Ponad-

to w wielu miastach działały Koła delegatów Kół: Moskiewskiego (Kursk, Kazań, Charków) i Kijowskiego (Berdyczów, Humań).

W 1917 roku w Moskwie została utworzona Rada Zjazdów i Wydział Wykonawczy Związku Organizacji Opieki nad Zabytkami Polskimi.

W Dekrecie „o opiece nad zabytkami przeszłości sztuki należącymi do ludu polskiego” z lutego 1918 r. Rada Komisarzy Ludowych, uznana Towarzystwo Opieki nad Zabytkami za oficjalnego przedstawiciela

wało materiałami na temat zagrabionych dóbr kultury. Dokumentacja dotyczyła m. in. pamiątek i zabytków polskich wywiezionych do: Ermitażu, Zbrojowni Moskiewskiej (Orużejnaja Pałata), Muzeum Artyleryjskiego, Akademii Sztuk Pięknych, Cesarskiej Biblioteki Publicznej i Cerkwi Kazańskiej w Petersburgu, Gacznicy, jak również zbiorów Uniwersytetu Wileńskiego, Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Uniwersytetu Warszawskiego. Zebrano również informacje na temat bibliotek i zbiorów muzealnych wywiezionych z Warszawy po 1831 roku. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości wielu członków Towarzystwa przyjechało do Kraju. Niektóre z osób działających w Kołach TOnZP było zaangażowanych w prace mające na celu rewindykację polskiego mienia z ZSRR. Należeli do nich m. in. Marian Morełowski, Aleksander Czolowski oraz Marian Lalewicz, który od 1920 roku był przedstawicielem TOnZP w Biurze Prac Kongresowych przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych.

W 1929 roku nieprzypadkowo Wystawa Rewindykacyjna Zbiorów Państwowych została zorganizowana właśnie w siedzibie Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Ekspozycja ta obejmowała czterysta dwadzieścia dziewięć dzieł sztuki i pamiątek narodowych. We wstępie do katalogu wystawy Witold Suchodolski w zarysie przedstawił problemy dotyczące rewindykacji po Traktacie Ryskim.

Jacek Miller

# WIADOMOŚCI KOMISARIJATU

ORGAN URZĘDOWY KOMISARIJATU POLSKIEGO PRZY KOMISARJACIE LUDOWYM DO SPRAW NARODOWOŚCIOWYCH

№ 4-5. Piotrogród 20 lutego 1918 r. Rok 1.

Pismo wychodzi dwa razy na miesiąc.  
PRENUMERATA WYNOŚI:  
Rocznie ..... 2 rub. — kop.  
Półrocznie ..... 1 rub. — 50  
Kwartalnie ..... 1 rub. — 25  
Numer podójmy 30 kop.

Adres redakcji i administracji:  
Piotrogród, Sielieżewska ul. № 30. Tel. 109-37.  
Administracja otwarta codziennie, z wyjątkiem niedzieli i świąt od 6 do 9 wieczorem.  
Redaktor przyjmuje w niedzielę i czwartek od 6 do 7.

## Proletariusze wszystkich krajów, łączcie się!

**T R E Ś C I** Dział urzędowy: Dekret o opiece nad zabytkami przeszłości. — Dekret w sprawie likwidacji i Instytutu B. Kół. Polskiego. — Wydział demobilizacyjny. — Postanowienie. — Do wszystkich robotników, żołnierzy i wygnańców. — Działanie Komisariatu Polskiego. — Demobilizacja Korpusu Polskiego. — Cykliczny Wydział Wojskowy № 1, 2, 3. — Komunikat № 1 i 2 Wydziału Demobilizacji i Powrotu do kraju. — Komunikat Wydziału do spraw wygnańców Komisariatu Polskiego № 2, 3, 4, 5, 6, 7. — Do Nauczycieli Ludowych. — Do Jęzdów wojennych Nauczycieli Ludowych. Odpowiedź do żołnierzy 1-go Korpusu. — Dział sterujący: Statut Komitetu Likwidacyjnego. — Tajne archiwum ochrania i zarządzanie Królestwa Polskiego, S. P. — Rewolucja idealna. — Z takich dokumentów Warszawskiej ochrony. Dobrowolny lat. Jan Wajjga. — Odpowiedź Wydziału Komitetu Likwidacyjnego. — Korespondencje. — Listy do redakcji. — Książki.

## DZIAŁ URZĘDOWY.

**Dekret o opiece nad zabytkami przeszłości i sztuki należącymi do ludu polskiego.**

Biorąc pod uwagę, iż w zachodnich i północno-zachodnich guberniach Rosyjskiej w wielu miastach i woznach należących do osób polskiej narodowości, znajdują się przedmioty — mianowicie wyjątkowo artystyczne lub historyczną wartość dla ludu polskiego, przyczym większość tych przedmiotów była wywieziona z Polski podczas odstępstwa wojsk rosyjskich lub jeszcze wcześniej, Rada Komisarzy Ludowych, pragnąc zwrócić te przedmioty w pełnym stanie ludowi polskiemu — postanawia i ogłasza dla instrukcji odpowiednim władzom rewolucyjnym co następuje:

1. Zabytki przeszłości i sztuki, biblioteki, archiwa, obrazy i w ogóle przedmioty muzealne, gdziekolwiek one się znajdują, przyjmują się jako własność narodowa ludu polskiego pod opieką robotniczego i włościańskiego rządu w osobie Komisariatu dla spraw polskich i Towarzystwa opieki nad zabytkami przeszłości dla oddania ich do polskich muzeów ludowych.

2. Sporządza się akt o wszystkich zabytkach, przyczym akt o dobrowolnym oddaniu na rzecz polskich muzeów ludowych przedmiotów znajdujących się w polskich dworach, podpisuje własnoręcznie właściciel dworu lub osoba, przez niego upoważniona. Akt sporządza się w dwa egzemplarzach: jeden z nich przechowywany jest w Polskim Komisariacie przy Radzie Komisarzy Ludowych, drugi w Piotrogrodzkim oddziale Polskiego „Towarzystwa Opieki nad Zabytkami”

(oficjalnego przedstawicielstwa w Rosji polskich towarzystw artystycznych i historycznych).

3. Oprócz aktów sporządza się ścisły opis oddawanych przedmiotów w 4 egzemplarzach, przyczym jeden egzemplarz zostaje się u właściciela, drugi — w Komisariacie Polskim, trzeci — w rejonowym Komisariacie opieki nad zabytkami lub w biurze najbliższego organu wykonawczego Związku Wojskowych Polaków, czwarty — w Zarządzie „Towarzystwa Opieki nad Zabytkami” w Piotrogradzie.

4. W celu sporządzenia aktów i opisów, oraz w celu wprowadzenia w życie dekretu niniejszego, jak również i kontrolu nad wypełnieniem go na miejscu, Komisariat Polski naczynia odpowiednich polskich Komisarzy rejonowych z Pełnomocnictwami Komisarzy Robotniczego i Włościańskiego Rządu.

5. Wszystkie wyżej wymienione organizacje i osoby pracują w kontakcie z miejscowymi władzami rewolucyjnymi w osobie Rad Delegatów Robotniczych, Żołnierskich i Włościańskich, na które wkłada się obowiązek okazywania całkowitej pomocy w opiece i w przewożeniu polskich zabytków kultury.

Prezes Rady Komisarzy Ludowych  
Wl. Ułjanow (Lenin).  
Ludowy Komisarz do spraw oświaty  
A. W. Łunaczarski.  
Komisarz do polskich spraw narodowościowych  
J. Leszczyński.  
Ludowy Komisarz do spraw wewnętrznych  
G. Piotrowski.  
Zarządzający sprawami Rady Komisarzy  
Ludowych W. Boncz-Brujłowicz.  
Sekretarz Rady N. Gorbunow.

„Wiadomości Komisariatu z dekretem Rady Komisarzy Ludowych” (egz. w BN)

polskich towarzystw artystycznych i historycznych w Rosji. Dekret ten mówił o zwrocie Polsce dzieł sztuki, bibliotek i archiwów, które zostały wywiezione, jak się wyrażono „podczas odstępstwa wojsk rosyjskich lub jeszcze wcześniej”.

Dzięki współpracy Kół, Wydziałów, członków-korespondentów z wielu miast Rosji, już w roku 1917 Towarzystwo dyspono-

1. „Ocalić przeszłość dla przyszłości” pod red. R. Brykowskiego, Warszawa 1985 r.
2. Pruszyński J., „Ochrona zabytków w Polsce. Geneza, organizacja, prawo” Warszawa 1989
3. Rózewicz J., „Polskie środowisko naukowe w Petersburgu” [w:] „Polsko-Rosyjskie związki społeczno-kulturalne na przełomie XIX i XX wieku”, Warszawa 1980 r.
4. Treter M., „Muzeum Polskie”, Kijów 1917 r.